

GAZİANTEP VE YÖRESİ AĞIZLARINDA bar/bar- (var/var-) KELİMELERİNDE ÖN SESTE GÖRÜLEN b- ÜZERİNE

Ercan ALKAYA*
Çiğdem KUŞ***

Özet: Köktürk yazılı metinlerinde v sesine hiç rastlanmazken Eski Uygur Türkçesinden itibaren iç ve son seste b > v dönüşümü başlar. Bar, bar- ve bir- kelimelerindeki ön ses b- Köktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi-Kıpçak, Çağatay Türkçelerinde ve bu çizginin devamı olan günümüz Türk lehçelerinde korunur. Eski Oğuz Türkçesinde bu kelimelerdeki b- ön sesi 13. yüzyıldan itibaren v- sesine değişmiş ve devam ederek Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi gibi Oğuz grubu Türk lehçelerinde var, var-, ver- şeklini korumuştur. Bu kelimeler yalnızca Oğuz grubu lehçelerinden Türkmen Türkçesinde bār, bar-, ber- şeklindedir.

Türkiye Türkçesi ağızlarının Batı grubu ağızları içinde yer alan Gaziantep ve yöresi ağızlarında epeyce örnekte var, var- kelimelerinin ön sesinde b-’li yani arkaik şekilleri olan bar, bar- kullanımlarına rastlanmıştır. Bildiride Oğuz grubundaki Türk lehçelerinden farklı ve arkaik bir özellik gösteren bu konu ele alınmış, ilgili örneklerin Gaziantep merkezi ve ilçelerindeki kullanımına örnekler verilmiş ve bu kullanımın sebebi irdelenerek bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Grubu Türk Lehçeleri, Eski Oğuz Türkçesi, Gaziantep İli Ağızları, Ön Ses b-

On the /b-/ Observed in the Initial Syllable of the Words Bar/Bar- (Var/Var-) in the Gaziantep and Surrounding Dialects

Abstract: While the v sound is not encountered in the Köktürk written texts, the transformation from b to v begins in medial and final positions starting from Old Uyghur Turkic. The front b- sound in the words bar, bar-, and bir- was preserved in Köktürk, Uyghur, Karahanid, Khwarezm-Kipchak, Chagatai Turkic, and in the contemporary Turkic dialects that are the continuations of this linguistic line. In Old Oghuz Turkic, however, the front b- sound in these words began to change to the v- sound from the 13th century onward, and this shift continued into modern Oghuz dialects, including Turkish, Azerbaijani Turkic, and Gagauz Turkic, which now use the forms var, var-, and ver-. In contrast, Turkmen Turkic, a member of the Oghuz group, retains the forms bār, bar-, and ber- with the b- sound.

In the dialects of Gaziantep and its surrounding areas, which belong to the Western group of Turkish dialects in Turkey, there are numerous instances where the words var, var- retain the front b- sound, i.e., the archaic forms bar, bar-. In this paper, this topic, which has a different and archaic feature than the Turkic dialects in the Oghuz group, was discussed. Examples of this usage in the central districts of Gaziantep and its surrounding areas were given, and an evaluation was made by examining the reason for this use.

Key Words: Oghuz Group Turkic Dialects, Old Oghuz Turkic, Gaziantep Dialects, Front Sound B-

Oğuz Türkçesindeki ön ses b->v- değişimi 13. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde görülmeye başlar. Eski Türkçede bar, bar- ve bir- olarak görülen üç kelimedeki ön ses b- klasik Oğuz Türkçesinin ilk metinlerinden başlayarak var, var-, vir- şeklindedir. (Timurtaş, 2005: 71-72; Özkan, 2000: 106). Bu dönemde fiil çekimi 1. şahıs ekleri olan zamirden eklenen -ben ve -biz, -ven ve -vüz şeklinde görülür: benven, bilürven, giderven, bilevüz, kurtılavuz, yüz döndürmeyevüz (Timurtaş, 2005: 72).

Eski Oğuz Türkçesi klasik eserlerinde yukarıdaki üç kelimedeki ön seste v- olarak görülen bu ses 11-13. yüzyıllarda Eski Oğuz Türkçesinin başlangıç eserleri olarak bilinen ve literatürde olga/bolga olarak adlandırılan karışık dilli eserlerde ön seste b- (bar, bar-, bir-) durumundadır. Dolayısıyla ilk dönem eserlerinde Oğuz Türkçesinin bu bakımdan Eski Türkçeyle ortaklık gösterdiği ve Oğuz Türkçesinde henüz ön seste b->v- değişmesinin başlamadığı söylenebilir (Korkmaz, 2003: 270).

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. El-mek: alkaya16@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9618-5614

*** Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, El-mek: cigdemcigdemkus@gmail.com
ORCID: 0009-0001-4901-6324

Eski Oğuz Türkçesinden itibaren görülen *bar*, *bar-*, *bir-* kelimelerinde ön ses *b->v-* dönüşümü Türkmen Türkçesi hariç günümüz Oğuz grubu Türk lehçelerinde de devam etmektedir. Bu kelimeler Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde *v-*’ye dönüşürken (TT. *var*, *var-*, *ver-*; GT. *var*, *var-*, *ver-*; Az.T. *var*, *var-*, *vêr-*) Türkmen Türkçesinde ise ön seste *b-* korunmuştur: *bâr*, *bar-*, *ber-* (Karaca, 2023: 319). Diğer Oğuz grubu Türk lehçelerinde ön ses *b-*’yi yitirerek *ol-* şeklini alan fiil yine günümüz Türkmen Türkçesinde *bol-* şeklinde olup Eski Türkçe biçimini korumaktadır (Kara, 2000: 22).

Köktürk dönemi eserlerinde ön, iç ve son seste *b* olarak görülen ses Eski Türkçenin ikinci dönemi olarak kabul edilen Uygur dönemi eserlerinde kelimelerin iç ve son sesinde sızıcılaşarak *-b->-w-*; *-b>-w* değişmesine uğramıştır: *yabız>yawız*, *sebin->sewin-*, *yablak>yawlak-*, *sab>saw*, *eb>ew*, *sub>suw* vd. (Ercilasun, 2004: 279). Uygur, Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak dönemi eserlerinde *b->w-* olarak görülen ses Eski Oğuz Türkçesinde iç ve son seslerde olduğu gibi bu üç kelimede de *b->v-* değişmesiyle dış dudak sesine (*var*, *var-*, *ver-*) dönüşmüştür (Ercilasun, 2004: 458).

Yukarıda görüldüğü gibi *bar*, *bar-*, *bir-* kelimelerindeki ön ses *b*’nin *v-* olması Oğuz grubu lehçelerine has bir değişmedir. Eski Oğuz Türkçesinde başlayan bu değişme günümüzde Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde devam ederken Doğu Türkçesi özellikleri taşıyan Türkmen Türkçesinde korunmuştur. Adı geçen Oğuz grubu lehçeleri dışında Eski Türkçe, Karahanlı, Harezmi/Kıpçak, Çağatay çizgisinin devamı olan diğer Türk lehçelerinin yazı dillerinde ilgili kelimelerde ön ses *b-* korunmuştur.

Türkiye Türkçesi ağızları sadece Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırları içinde konuşulan ağızlardan ibaret değildir. İran, Irak, Suriye, Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Romanya ve diğer bir kısım Balkan ülkelerindeki ağızlar da Türkiye Türkçesi ağızlarının uzantılarıdır (Buran, 2011: 54). Türkiye Türkçesi ağızlarının tasnifiyle ilgili en ayrıntılı ve önemli çalışmayı yapan Leylâ Karahan’a göre Gaziantep ili ağızları; Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Şanlıurfa) ağızlarıyla birlikte Türkiye Türkçesi ağızlarının Batı grubu ağızlarına dahil olan VII. alt grupta yer alır (Karahan 1996: 178)

Eski çağlardan beri birçok medeniyete beşiklik eden Gaziantep; ilk uygarlıkların doğduğu yer olması, Mezopotamya ve Akdeniz arasında bulunması, Akdeniz’den doğuya, kuzeye ve batıya giden yolların kavşağında olması dolayısıyla tarih öncesi çağlardan beri yerleşme sahası ve uğrak yeri olmuştur. Tarihî İpek Yolu’nun da buradan geçmesi ilin önemini ve canlılığını korumuştur. 1071 Malazgirt zaferiyle birlikte Gaziantep yöresi Türkleşmeye başlamıştır. Selçuklu Sultanı Alparslan’ın kumandanlarından Afşin’in Malazgirt zaferinin öncesinde 1066-1067 yıllarında Antep ve civarına yaptığı akınlar bölgedeki Türk nüfusunun artmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Gaziantep’e hâkim olması ve sonrasında bölgede uygulanan iskân politikasıyla birlikte Orta Asya’dan birçok Türk boyu, bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Orta Asya’dan gelen Türkler, birçok Anadolu şehrinde olduğu gibi Gaziantep’in Türkleşmesinde de önemli bir yere sahiptir. İskân siyasetinin olduğu bölgelere gelen Türk boyları sadece Türk nüfusunun artmasına katkı sağlamamış aynı zamanda kendi dil özelliklerini ve kültürlerini de gittikleri yerlere taşımışlardır (Soyyigit, 2022: 9-25). Yörenin genel olarak bir Türkmen ve özellikle Avşar bölgesi olması sebebiyle de Gaziantep ağzının söz konusu Türkmen/Oğuz unsurlarının meskûn bulunduğu Orta Anadolu’dan Batı Anadolu’ya uzanan birçok Türkiye Türkçesi ağzı, hatta Rumeli ağzı ile ortaklıklar sunduğu görülmektedir (Günşen, 1085).

Gaziantep Türk yerleşimi bakımından oldukça önemli bir merkezdir. Türklerin Anadolu’yu fethinden sonra Oğuz grubuna mensup birçok boy ve aşiret bu topraklara yerleşmiştir. Tarihî kaynaklara göre bu yöreye başta Kınık, Salur ve Avşar olmak üzere on beş Oğuz boyunun yerleştiği tespit edilmiştir. Haliyle Gaziantep ve yöresi ağız özellikleri bakımından önemlidir. (Alkaya, 2018: 1383). Gaziantep bölgesi elbette Anadolu’nun

Türkleşmesinin başladığı kilit noktada olup önemli bir Oğuz yerleşim bölgesidir. 15 Oğuz boyundan 152 oymak, bölgede yerleşime tabi tutulmuştur. Bunların bir kısmı zaman içinde Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmek üzere yöreden ayrılırlar da bölgedeki aile ve yer isimleri çok zengin bir Oğuz yerleşim coğrafyası olduğunu kanıtlamaktadır (Güngör, 2004: 24). 24 Oğuz boyundan 15'inin Gaziantep bölgesine gelerek yerleştiği, yer adlarından hareketle de anlaşılmaktadır. Buna göre Avşar, Beğdili, Bayındır, Büğdüz, Çavuldur, Çepni, Eymür, Kızık, Yazır, Alayuntlu, Döğer, Karkın, Salur, Yıva, Yüreğir boyları yoğun olarak Gaziantep bölgesine yerleşen Oğuz boylarıdır. (Ceyhan, 1999: 55).

Gaziantep ve yöresi ağızlarında ölçünlü dilimizden ve Oğuz grubu lehçelerinden farklı olarak epeyce *bar* isim ve *bar-* fiilinde ön ses b-'nin korunduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ağızı üzerine doktora tezi hazırlayan Emine Soyyiğit'in çalışmasının metinleri taranmış ve 46 örnekte *bar/bar-* kullanımı tespit edilmiştir. Yine Çiğdem Kuş'un İslahiye ilçesinden 1920 doğumlu dedesi Halil İbrahim Erdal'dan yaptığı derlemelerde 7 örnekte *bar* kullanımı tespit edilmiştir. Toplam 53 örneğin 51'inde *bar* ismi görülürken Oğuzeli ilçesine ait 2 örnekte ise *bar-* fiilinin kullanımına rastlanmıştır:

b@n diy, gösderdigleri adama aliylarsā **barım**, almazlarsa ben ō mislime varmam diy (GİA, 513).

buyur ğomtanım didim, **bardım** bîf selam ç<ārbtım (GİA, 522).

İlgili örneklerdeki b- ön sesiyle ilgili değerlendirme yapmadan önce Gaziantep ve yöresi ağızlarından tespit ettiğimiz örneklerin tamamını ilçelerine göre vermekte fayda vardır:

Merkez İlçe

şindî eyle dēyil ama şinnî adam diykinē benim filan gün dūyünüm **bār**. (GİA, 224)

Şehitkamil İlçesi

allah başlasıñ, onnan dā mawrîm d@lmişñ, onnan da. ğızı ōlu mı **bar** yāvırm. (GİA, 261)

bōyle şaxa yapallarımış. bōyle bi toblum **barımış**. (GİA, 263)

yanî benim de zoruma da gidse de hêş de gidmēse, eşgide îsannarda bōle bi toblum **barımış**. (GİA, 263)

bl atāmızın anamızın <âlem bunnan sürerdî, êgmek yiridî, dünyē onnan qalxınırđı. motor mu **bardî**, şey mi **bardî** (GİA, 264)

bōle işde inanış mı **barıdı**, yāvırm? (GİA, 267)

há, çoxū olmuyan ğadinnār, ébe mi vardî, doğdur mu **bardî**, benim bi dene babānnem vardî (GİA, 267)

âletiller miydi ğızları o zaman, bî yere imqanı mı **bar**. (GİA, 272)

ġaynanam **bardı** diyōm, görümümün ğızları da vardı (GİA, 294)

bı gelinim de yanımda, binnān bi ğızım **barıdı** évde. iki ğızım **bar** dā biri dā güccūdū (GİA, 297)

abō benim ölüm **barıdı** (GİA, 298)

davıl varıdı evel, şindiki gimi saz söz mü **barıdıxınā** (GİA, 299)

sāndığ alıllardı, ğardolab **bardı**, bizde āyni **bardı** (GİA, 300)

tel dolab **bardı**, buzdolab ne geziyodu (GİA, 300)

beylē yol ūşda dā adam **bar** (GİA, 306)

la seni yıxan adam **bar** mıymış? (GİA, 308)

yōrum dimişlēr, oltudā ğara meryem **barımış** dēr (GİA, 309)

ġara çadır **barımış**, ġara çadırdā bi adamın ūş dene ğızı varımış (GİA, 311)

Araban İlçesi

şā ism@l, kerem **barıdı** (GİA, 345)

gel ğızım diy. bi on sekkiz yaşında oğlum **bar** alayım sene diy (GİA, 346)

o ne diy; hemşerim sazın da mı **bar** diy (GİA, 349)

İslahiye İlçesi

adam arxdaşîdîr, onū kivre şindî, kivre yoxdu qū. önceden **barıdı** (GİA, 393)

on iki tene çocūm **barıdı**. hepîniñ ebesi bunıñ ğaynanasıydı (GİA, 398)

bir güccük ğızım **bar** (GİA, 400)

benim nasıldı, bir adamım **barıdı**. avıqad gimiydi, her şeyi biliridi (GİA, 401)

o bir topal ölüm **barıdı** (GİA, 402)

zâte altı ox **bar** başka bi şey mi **bar** (HİE/ÇKD)

ismail ağa vardı burılardan o muxtarlar **bardı** (HİE/ÇKD)

d•rd mü bēş mi **bar** (HİE/ÇKD)

örda öqqeş dayım **bardı**, öldü, ali dayım **bardı**, öldü, memet dayım **bardı**.

(HİE/ÇKD)

Karkamış İlçesi

barān walğ yaxışdırması **bar** (GİA, 436)

bacım **barıdı**, bacım on altı yaşındaydı (GİA, 452)

Nurdağı İlçesi

he ciled mi var maxas mı **bar** (GİA, 488)

Oğuzeli İlçesi

anam **bardı**, bacım **bardı** bennen fezla genneri sêvelleridi (GİA, 496)

yîrmi yidi diyere dāğıtım **bar**, sēni neriye gönderim, didi (GİA, 502)

nirden vērîm ben? neyîm **bār**? ben devlêd miyim? şündî, albay didi (GİA, 502)

seniñ kimi üş bēş beyi de yudmam **bar** (GİA, 507)

ğılınç ğalxan ğnllarını d<ağmam **bar** (GİA, 507)

d•rd köşeyi bir nizama d<ağmam **bar** (GİA, 507)

b•n diy, gösderdigleri adama aliylarsā **barım**, almazlarsa ben ō mislime varmam dîy (GİA, 513)

buyur ğomtanım didim **bardım** bir selam ç<ārbtım (GİA, 522)

aman awmed benim walım mı **bar** s•liyecē (GİA, 536)

Yavuzeli İlçesi

saña bir şartım **bar** dedi (GİA, 551)

walbu ki orda dese ki o kekluq orda dese ki onnarın lisaniyla burdā bē ğarşımda bi adam **bār**, sizi vuracağ saxın gelmen dese onnar gelir mi? (GİA, 565)

doğdınr mu **barımış**? esgiden yapallarımıs. (GİA, 580)

nisē ōnu ilâç milâç yapallarımış. esgiden anı doğdur mu **barıdı**, èsgiden (GİA, 580)

Gaziantep yöresi ağızlarında bu durum en fazla Şehitkamil, İslahiye ve Oğuzeli ağızlarında görülmektedir. Dağılım şu şekildedir: Şehitkamil 20, İslahiye 12, Oğuzeli 10, Yavuzeli 4, Araban 3, Karkamış 2, Nurdağı 1, Merkez ilçe 1. Bu kullanım Nurdağı, Merkez ilçe ve Karkamış ilçelerinde seyrek iken Şahinbey ve Nizip ilçelerinde ise mevcut kullanıma rastlanmamıştır.

Değerlendirme

Eski Oğuz Türkçesinden başlayarak Türkmen Türkçesi hariç günümüz Oğuz grubu Türk lehçelerinin tamamında *var* ve *var-* olarak görülen kelimelerin kullanımı Eski Türkçeye uzanan arkaik bir özelliktir. Gaziantep ağızı bu yönüyle günümüz Türkmen Türkçesi ve Oğuz grubu dışındaki Türk lehçeleriyle ortaklık göstermektedir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki

Gaziantep ağzındaki bu durum sadece yukarıda verilen örneklerle sınırlıdır. Metinler tarandığında ezici çoğunlukla bu kelimelerin var/var- şeklinde olduğu görülmektedir. Hatta yukarıdaki örneklerde dahi aynı cümle içerisinde bar/bar- kullanımıyla birlikte var/var-kullanımı görülür:

há, çoxū olmuyan ğadinnār, èbe mi **vardī**, doğdur mu **bardī**, benim bi dene babānnem **vardī** (GİA, 267)

ğaynanam **bardī** diyōm, görümümün ğızları da **vardī** (GİA, 294)

ismail ağa **vardī** burılardan o muxtarlar **bardī** (HİE/ÇKD)

b@n diy, gösderdigleri adama aliylarsā **barım**, almazlarsa ben ō mislime **varmam** dîy (GİA, 513)

Gaziantep ili ağızlarında görülen bu durum büyük oranda benzeşme sonucunda meydana gelmektedir. Bu durumu mevcut örneklerden hareketle üç grupta değerlendirmek gerekir.

1. b, m, n Ünsüzlerinden Sonra

Tespit edilen örneklerden 2'si -b ünsüzünden sonra gelen v-'nin b-'ye dönüşmesiyle olmuştur (-b v- > -b b-). Bu, bir tam benzeşme olayıdır. Çift dudak ünsüzü olan -b kendisinden sonraki diş-dudak ünsüzü v-'yi kendisine benzeştirmiştir:

sāndıĝ alıllardı, ğardolab **bardī**, bizde āyni bardī (GİA, 300)

tel dolab **bardī**, buzdolab ne geziyodu (GİA, 300)

Metinlerde en çok görülen ses olayı -m ünsüzünden sonra gelen v-'nin b-'ye dönüşmesidir (-m v- > -m b-). Toplam 30 örnekte bu ses değişimine rastlanmıştır. Burada da yarım benzeşme söz konusudur. Çift dudak ünsüzü -m önündeki diş-dudak ünsüzü v-'yi bir başka çift dudak ünsüzü b-'ye dönüştürmüştür:

şindî eyle dēyil ama şinnî adam diykinē benim filan ğün dūyünüm **bār**. (GİA, 224)

ğaynanam **bardī** diyōm, görümümün ğızları da **vardī** (GİA, 294)

şā ism@l, kerem **barıdī** (GİA, 345)

örda öqçeş dayım **bardī**, öldü, ali dayım **bardī**, öldü, memet dayım **bardī**. (HİE/ÇKD)

seniñ kimi üş beş beyi de yudmam **bar** (GİA, 507)

saña bir şartım **bar** dedi (GİA, 551)

İslahiye ilçesinden derlenen bir örnekte ise -n ünsüzünden sonra gelen v-'nin b-'ye dönüştüğü görülmüştür (-n v- > -n b-). Burun (geniz) ünsüzü -n önündeki diş-dudak ünsüzü v-'yi söyleyiş kolaylığı olarak çift dudak ünsüzü b-'ye dönüştürmüştür:

adam arxdaşıdır, onū kivrē şindî, kivre yoxdu qū. önceden **barıdī** (GİA, 393)

2. mı, mi, mu, mü Soru Ekinden Sonra

Metinlerde 15 örnekte soru eki mı, mi, mu, mü'den sonra v->b- değişmesine rastlanmıştır. Burada da -m v- > -m b- değişmesine benzer bir şekilde yarım benzeşme söz konusudur. Her ne kadar ekin m- ünsüzünden sonra ünlü (ı, i, u, ü) gelse de ünlünün zayıflaması ve hissedilme derecesinin azalması sebebiyle bir -m(I/U) v- > -m b- değişmesinden söz edilebilir. Dolayısıyla bu örneklerdeki değişme de bir yarım benzeşme olayıdır:

bōle işde inanış **mı barıdī**, yāvrım? (GİA, 267)

o ne diy; hemşerim sazin da **mı bar** diy (GİA, 349)

he ciled mi var maxas **mı bar** (GİA, 488)

bł atamızın anamızın <âlem bunnan sürerdî, ğmek yiridî, dünyē onnan qalxınırdı. motor mu **bardī**, şey **mi bardī** (GİA, 264)

zâte altı ox bar başqa bi şey **mi bar** (HİE/ÇKD)

bł atamızın anamızın <âlem bunnan sürerdî, ğmek yiridî, dünyē onnan qalxınırdı. motor **mu bardī**, şey **mi bardī** (GİA, 264)

doğdınr **mu barımış**? esgiden yapallarımıs. (GİA, 580)

davıl varıdı evel, şindiki gimi saz söz **mü barıdımā** (GİA, 299)

d•rd mü beş mi **bar** (HİE/ÇKD)

3. x, r Ünsüzü ve Ünlülerden Sonra

Yukarıda 47 örnekte ses benzeşmesine dayalı olarak ortaya çıkan v->b- değişmesinin yanı sıra herhangi bir seslik olayın görülmediği 6 örnekte daha bu değişimin olduğu görülmektedir. Bu örneklerden biri -x v- > -x b- şeklinde:

zâte altı ox **bar** başka bi şiy mi bar (HİE/ÇKD)

İkisi -r v- > -r b- şeklinde:

ğara çadır **barımış**, ğara çadırdā bi adamıñ üş dene ğızı varımış (GİA, 311)

ismail ağa vardı burılardan o muxtarlar **bardı** (HİE/ÇKD)

Üçü de ünlülerden sonra -ā/-ı/-i v- > -ā/-ı/-i b- şeklindedir:

b@n diy, gösderdigleri adama aliylarsā **barım**, almazlarsa ben ō mislime varmam dîy (GİA, 513)

barān walğ yaxışdırması **bar** (GİA, 436)

sāndıĝ alıllardı, ğardolab bardı, bizde āyni **bardı** (GİA, 300)

Bu örneklerde benzeşme, en az çaba yasası, söyleyiş kolaylığı gibi v->b- ses değişmesinin ortaya çıkmasını gerektirecek bir sebep görünmemektedir. Dolayısıyla bu durum da arkaik bir özelliğin veya Oğuz grubu Türk lehçeleri dışındaki lehçelerle bir ortaklığın olduğu izlenimini vermektedir. Ancak bize göre bu durum arkaik bir durumun korunmasından veya diğer lehçelerle ortaklıktan ziyade konuşma akışı içinde bireysel bir kullanımdan veya cümle içerisinde var/var- kelimelerindeki ön ses v-‘den önce ve sonra, yakında veya uzakta bulunan çift dudak sesleri b/m’nin varlığı bir şekilde uzak benzeşme yoluyla, analogi yoluyla ortaya çıktığını düşündürmektedir.

Sonuç

Eski Türkçede bar, bar-, bir- kelimelerindeki ön ses b-‘nin v-‘ye dönüşmesi 13. yüzyıldan itibaren Eski Oğuz Türkçesinden başlayarak gerçekleşmiştir. Günümüzde de Türkmen Türkçesi dışındaki Oğuz grubu Türk lehçelerinin tamamında bu ses değişimi görülmektedir. Gaziantep yöresi ağızlarında hatırı sayılır bir miktarda tespit edilen bar/bar-kelimelerindeki ön ses b-‘nin korunması her ne kadar arkaik bir özelliğin korunması gibi görünse de mevcut durumun yukarıda belirtilen ses olaylarına bağlı olarak bir benzeşme olayı olduğu veya bireysel kullanıma bağlı olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. İlgili ağızlarda Eski Türkçede ve günümüz Oğuz grubu Türk lehçeleri dışındaki lehçelerde ön sesi b- olarak görülen bir-/ber- “ver-” fiilinin ise tamamen v-‘li olarak görüldüğünü de kaydetmek gerekir.

KAYNAKLAR

- Alkaya, Ercan (2018). “Gaziantep Ağızı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarihten Günümüze Ayıntab-Gaziantep, Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Bildiri Metinleri Kitabı*, Gaziantep, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 1361-1384.
- Buran, Ahmet (2011). “Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, 6/1, (2011), s. 41-54.
- Ceyhan, Erdal (1999). *Gaziantep Tarihi (Gaziantep’in Siyasi, Toplumsal Eğitim Tarihi)*, Gaziantep, Gaziyurt Matbaası.
- Ercilasun, Ahmet B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 1. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Güngör, M. B. (2004). *Gaziantep’in Coğrafi Yapısına ve Genel Tarihine Bakış*, İstanbul, Eren Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2009). “Gaziantep Ağızının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies*, 4/3, s. 1081-1123.

- Kara, Mehmet (2000). *Türkmençe (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaca, Veysel İbrahim (2023). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünsüzler*, İstanbul, Kesit Yayınları.
- Karahan, Leylâ (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003). “11.-13. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 268-273.
- Özkan, Mustafa (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Soyyigit, Emine (2022). *Gaziantep İli Ağızları (İnceleme-Metin-Dizin)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Kısaltmalar

GİA: Gaziantep İli Ağızları (Soyyigit, Emine (2022), *Gaziantep İli Ağızları (İnceleme-Metin-Dizin)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.)

ÇKD: Çiğdem Kuş Derlemeleri

HİE: Halil İbrahim Erdal, İslahiye/Yesemek Köyü, Yaş: 105<

